

фр
Ш144(ЧУкр)
0-53

О. ОЛЕСЬ

ТВОРИ

Т. III.

ф.о.

КОРОТКИЙ ПАСПОРТ КНИГИ

Шифр ЦЧЧ(ЧУкр) 053 Інв. № 2671013

Автор Олександр

Назва Твори 2-е вид.
т. 3

Місце, рік видання К., 1918

Кіл-ть стор. 144с.

- " - окр. листів _____

- " - Ілюстрацій _____

- " - карт _____

- " - схем _____

Том _____ частина _____ вип. _____

Конволют _____

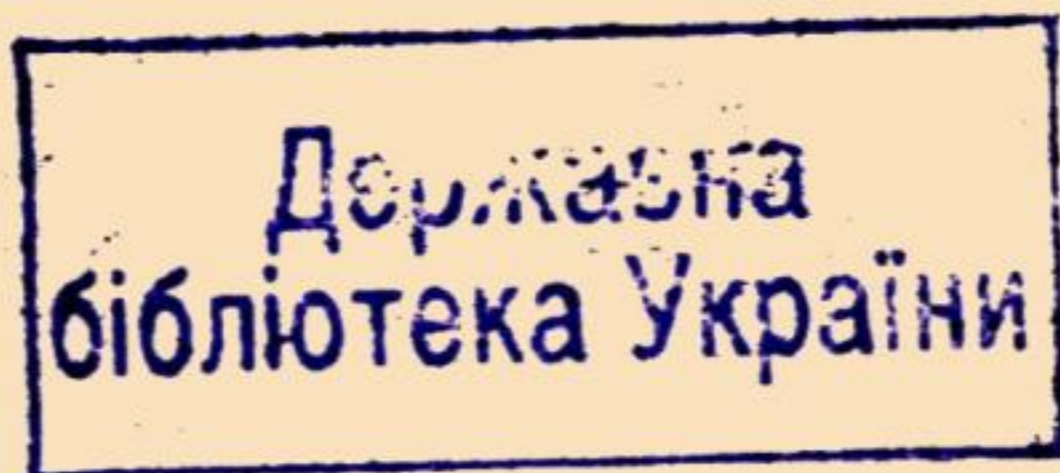
Примітка:

13.06.96. АВ

О ОЛЕСЬ.

Т В О Р И.

ВИДАННЯ 2.

Т. 3.

Видавниче Товариство
„КРИНИЦЯ“
у Київі.

Київ.
Польська Друкарня, Хрещатик 38
1918.

ЩО РОКУ

Снігу, ой снігу якого!...

В білих снігах потонули
Гори, степи і долини...
Наче чекаючи любого гостя якогось
Радий господарь
Свитку свою розіслав по дорозі,
Свитку свою з найбілішої вовни,
Свитку свою ненадівану й разу.

Наче тут паслися гуси у-ранці,
Скублись, кричали,
І пух твій розкидали білий.

Наче тут віяли тихо вітри,
Віяли тихо, й несли
Хвилі вишневого цвіту.

Наче якась багатирка свавільна і горда
Всюди розкидала рядна й полотна:

„Гей, мов, дивуйтесь,
І заздріть, сусіди!

В кого з вас скриня повніша в коморі!?
Хто тут посміє з вас вийти і крикнута:

„В мене добро моє
Виткано тоньше!
В мене добро моє
Випрано краще й біліше!“
Яж не боялась
Зімового ранку
Вийти на річку
І прати до самої ночі.

Я не лякалась морозу жижкого:
Хай він обгортає стан мій дівочий,
Хай він як парубок вється круг мене,
Стискує руки
І в щоки цілує.
Боже мій! Скільки ж то лиха від сього!
Що як в той час
Від його поцілунків —
Мак по щоках моїх палко розквітне?! —
Може краса моя бідна зовяне!?!...

Снігу, ой снігу якого!

II.

Спала природа під ковдрою білою,

Снилось їй море
Наскрізь прозоре,
Дно його
Ясно зелене,
Хвилі, чи хмари над ним.
Снились їй ночі в серпанках сріблястих,
Зорь тихосяйні лампади,
Крики пташечі, зітхання вітрів...
Шелест шовковий степів неоглядних...
Ось вони стелються, стелються, стелються...
...Спала природа, а з неба Мірошник,
Руки простягнувши над нею,
Сіяв кріз хмари муку.

III.

Раз усе птаство
Зімового ранку
Мовчки дрімало в гаю.
Що за охота
Летіть на дороги,
Мерзнуть в холодних снігах?
Не тягнуться валки,
Не вються потоком
По битих шляхах.
Не сиплеться зерно
З чумацьких чувалів
Дощем золотим...
...І птаство нудилось...

Аж ось серед тиші
Дзвінком розсипається крик.
То пташка летіла
З сусіднього гаю,
Летіла,
Раділа,
Кричала:
„Сестроньки-подруги,
Гей, прокидайтесь,
Вістку я вам принесла.
Думала я,
Що розірветься серце,
Доки до вас долечу.
Вчора у-вечері,
Слухайте, сестри,
Паслася я в ріпяхах.
В сірих туманах,
Як в морі, тонуло
Все, що ни єсть навкруги.
От, я й пасуся,
Сумую, нудьгую,
Аж зирк!
Сонце — не сонце,
Місяць — не місяць,
Зірка — не зірка летить.
Я здивувалась,
І, навіть, признаюсь,
Страшно зробилось мені.

Тільки у мене
Цікавість жіноча
Більше гід страху була.
Сестроньки-подруги,
Що я угледіла, —
Вірте — пером не списать.
Янгол — не янгол,
Сонце — не сонце,
Зірка не зірка, горить.
Ітаства круг неї
Співає і вється —
Ненько моя!
Хай би зозулі
Весь вік свій кували
Все-б до кінця не дійшли.
Скільки круг неї
Метеликів, бабок,
Бджілок, чмелів та мушок!
Все їй всміхається,
Годе, щебече,
Килимом стеле себе.
Що це, я думаю, —
Привид, чи мрія,
Чи сниться мені?!
Довго б ще я в дивуванні дивилась,
Зирк!
Аж добродій летить.
„Сірий горобчику,

Будь твоя ласка,
Що це за диво — скажи!
Парубок глянув на мене,
Всміхнувся,
Потім цвірінькати став:
„Це Весна чарівна,
Дивне диво із див,
Прилетіла вона
Із незнаних країв.

Де стане —

Сніг тане.

Де гляне —

Сніг вяне.

Цвірінь!

Цвірінь!

Чуєш, жайворон співає,
Дзвоне срібнії пісні,
А весна його й не знає:
На-що здався він весні.
Не його вона кохає,
А кого — ніхто не знає...
Тільки, може, знаю я...
Вона любе солов'я.

Цвім-цвірінь!

Соловейко їй співає,
Розсипає срібний сміх,
Сміх сльозами поливає,
І в намисто ниже їх,

Він не зна — що буде з того:
Покоха вона другого.

Цвім-цвірінь.

Ітаство все круг неї вється
І в коханні признається,
Тільки я один мовчу,

Не кричу:

Хто мовчить,

Двох навчить!

І цвірінь!

І цвірінь!“

Боже мій, думаю,

Скільки у його

Тієї пихи!

Будеш співати,

Чи будеш мовчати

Дівки не взяти тобі!

Я побожусь,

Більше! —

На пригоршню зерна побюсь,

Кинься засватать за себе синицю,

Вірь, чи не вірь, а зїси гарбуза.

Сестроньки-сестроньки,

Гляньте, ось гляньте

На схід золотий!“

Глянули:

Красна Весна!

З криками, галасом

Всі познімалися,
Всі полетіли,
Всі закричали:

„Веснонько, Весно, до нас, у наш гай!
— Всі ми стомились і змучились вкрай“
Гинуть в кайданах струмочки ясні,
— Мерзнуть під снігом квітки запашні!
Гнуться шовковії трави під ним...
Ніяк дивитись і дихати їм.
Всі ми стомились в даремній борбі...
Веснонько, Весно, не жаль нас тобі...”

Тихо на крилах спинилась Весна,
Стала до скарг прислухатись,

Баче:

Дерева схиляються,
Руки сухі простягають,
Журно хитаються,
Журно шепочуть:
„Веснонько, матінко,
Снігом прибиті ми,
Кригою скуті ми,
В жилоньках, в серденьку
Злими морозами
Кров заморожена...
Веснонько-матінко,
Зглянься на нас“
Змовкли дерева

І глухо з-під снігу
Квітки застогнали
І трави пожовклі:
„Веснонько-сестронько,
Холодно нам.
Краю, здається,
Немає снігам.

Давлють вони нас страшною вагою,
Гнуть наші постаті ніжні собою,
Душать, дивитись на світ не дають,
Білими круками тіло клюють“

IV

Слухала сльози і скарги Весна,
Слухала,
Ніченьку всю вислухала.
Ніченьку цілу
Страждала сама.
Шкода їй стало...
З слізьми в очах
Глибоко,
Важко
Зітхнула Весна;
І на зітхання зітхнула природа,
Білі сніги опустились
Згорбились,
Танути стали...

V

Саме тоді на далекому сході
Сходило Сонце.
Сходило Сонце,
Тільки не сяло ласкаво,
Тільки не гріло промінням
Груди землі.
Сходило Сонце
Нудне і байдуже
Трошки, . подихать повітрям,
Та по протоптаній стежці
Тихо пройтися на захід
І прогулянку звичайну зробити.

VI.

„Що се за парубок-сокіл на небі?
Хто се?“ питає Весна.
„Що то за квітка,
— Дивується Сонце, —
Цвіте на землі?“
Сонце спинилось.
Весна задивилась.
„Сонце! козаче мій, крикнула дівчина,
Знаю, я знаю тебе!
Спився мені ти ночами безсонними.
Марився в мріях моїх!“
— „Дівчино! Весно! озвалося Сонце,
Вічність шукав я тебе.

Вічність даремно до зорь приглядався я,
Вічність журилась по тобі!“

Щастям,
Потоками щастя
Всміхнулося сонце,
Морем усмішок
Весь світ залило
І в поцілунку
Злилося з Весною.

VII

І затремтіли холодні сніги,
В темні провалля тумани сховались,
Зникла, кріз землю кудись провалилась
Відьма — Зіма.

Весело, вільно струмочки побігли
Вістку ясну несучи;
Бігли вони,
Щебетали по нивах,
В яри заглядали,
Грались, шуміли,
Зливались в потоки...
Щастя, здавалось,
Злетіло на землю,
Кожного втішило,
Вкрило, зогріло,
Кожну билинку малу пригорнуло,
Навіть одбилось в обличчях людських

Усміхом, жалем, добром.
Щастя! Ах, щастя,
Ти иноді все ж залітаєш
На землю безщасну!

VIII.

В небі жайворонки вюгься,
Заливаються — сміються,
Грають дзвонять цілий день,
І щебечуть і співають,
І з весною світ вітають
Дзвоном радісним пісень.
Ось вони на землю впали,
Щось, шепнули їй, сказали.
І росли знов у млі...
І щоб глянути на диво,
Виглядають полохливо
Перші проліски з землі.

IX.

Квітами, травами
Вкрилась земля.
З ранку до вечора
Сонце світило,
Сяло,
Лилось, цілувало,
Гріло огнем поцілунків
Землю холодну,
Голодну.

Тільки на заході
Десь під горою
Часом лягало спочити,
Щоб через мить на рожевому сході
Злотії вії розкрити,
Злотії, довгії вії
Бідній весні ж
Ці хвилини-години
Роками, віком здаються.

Бідна
Не ляже,
Не засне,

Схопиться з ліжка
І руки ламає.
Хоче, пудьгує,
До місяця каже:
„Місяцю, місяцю,
Князеньку ночі,
Зглянься на мене!
Взявши на срібнії крила свої,
Ти понеси мене
Високо, високо,
Щоб хоча здалеку
Я надивилась
В блискавки очи йому.
Місяцю-місяцю,
Ти поринаєш,
Плещешся в хмарах,

Ти мого голосу — крику
Не чуєш.
Ти не говориш,
Чи скоро я вглежу
Усміх його?
Ох, ще не швидко:
Ще тільки другі
Півні проспівали“
Місяць не чув.
Він купавсь в океані,
Грався, як злотний дельфін,
Кидався в хвилі
І знов вилітав,
Бризкав,
І струшував срібло із себе.
Падало срібло,
Лилося на землю
І сріблило мрії землі.
А ніч...
Свої коси чесала,
Сплітала їх дрібно
І знов розпускала,
І знов розкидала
По плечах смуглястих своїх.
В повітрі чиїсь
Поцілунки дзвеніли,
І гасли,
І знов розцвітали,

Зливались,
Сплітались
І вяли в вінках.
І хто може знати
Чиї то були поцілунки?
Чи то солові щебетали,
Чи капали роси з туманів,
Чи трави співали квіткам?
Хто з нас завісу
Таємної ночі розкриє...
У день
Ми б усе одгадали,
Усе б на частки поділили,
А ніч
Тільки землю обніме —
І ми вже безсилями стали;
Тільки ми срібного келиха ночі
Злегка торкнулись устами,
Ми вже обпоєні чаром.
Казкою
Ніч і життя
І весь світ нам здається.
Годі тоді нам
Розгадувать тайни:
Думаєм ми
І не знаєм —

Що воно сталося
З нами самими.

Року 1904.

IX.

Вітер віє, віє, мліє,
Навіває срібні сні,
Навіває злотні мрії,
Чеше кучері Весни.

То загляне в чорні прірви,
То злетить в блакить ясну,
То пелюстки білі зірве
І посине на Весну.

То замовкне, то заграє,
То всміхнеться, то зітхне
З кожним з нас таке буває,
Як кохання спалахне.

X.

Вітер любе,
Світ голубе,
Обнімає,
Пригортає,
Струмнем ллється,
Шовком вється,
Шуми носе,
Суше роси,
Сам не знає,
Що кохає.

Прилетить над море синє
І на мить свій льот зупине
І до хвиль простягне руки, —
І полються з моря звуки,
Наче з арфи золотої, —
Тихі звони, тихі бої;

Все шептання..

Все зітхання...

Але вітер вдаре в струни
І гремлять із хвиль перуни,
Море стогне, плеще, грає,
Береги ґранітні крає
кричить і в білій піні
Сріблить, білить хвилі сині!

Але ось рука втомилась,
Хвиля впала і розбилась,

Знову море грає тихо,
Знову арфа ледве диха...
Ще рука на струнах мліє,
А вже вітер зводе вії
І на камені, на скелі
Лове сни свої веселі.

XI.

А Весна іде, як фея,
В чарах шуму і пісень,
Біла, біла, як лілея
В квітах яблунь і вишень.

Скрізь блукає,
Все вітає,
Йде і сіє срібний цвіт,
Обсипає білий світ.
Стане, гляне Сонцю в очі
І спочить від щастя хоче.
Що їй вітрове кохання,
Сльози, співи і зітхання?
Хай нудьгує,
Хай сумує,
Слід покинутий цілує,
Грає, плаче, віє, мріє
І піснями землю гріє.
Хай зітхає, хай кохає
І надію колихає.

XII.

Надіє, надіє! Облудна мара...
Ти распачу мати, і зради сестра!
О, хто тебе ніжно на грудях не грів
І хто за тобою орлом не летів?!
І ти окриляла рожеві думки
І скрізь розсипала пахучі квітки.
Та падали мрії підбиті на шлях
І чорні гадюки сичали в полях,
А ти, сміючись, залишала поля,
І бігла дурити такого, як я.

XIII.

Та поки ще вітер не вяне в журбі,
І віре, як вірив колись я тобі,
Нехай по-над гаєм без стежки летить
І тихо на кобзі зеленій шумить;

„Весно, Весно, раю мій!
Вся краса в тобі одній,
Вся краса, що в світі малась,
У тобі одній зєдналась,
І тепер її оселі,
Де колись вона жила,
І блищала і цвіла —
Чим ріжняться від пустелі?
Весно, Весно! Раю мій,
Вся краса в тобі одній.
Весно, Весно! Слухай співи —
Я щасливий, ми щасливі“...

XIV

А весна... Весна й не чула,
Що їй вітер шелестів,
В небі поглядом тонула,
Де Орел її летів.

І молилась і сплітала
Із благань вінок йому,
Цілий світ вона кохала
І молилася всьому,
І у вітра стислись груди,

Очи вгледіли когось
І страшне чуття облудн
В серце стрілами впялось.

XV

Підкрадались, гнулись, слались
Чорні звіри вороги,
Чорні хмари насувались,
Слали тіні навкруги.

І зустрілись чорні хмари
І накинулись, впялись,
І прокльони і удари
Загуділи, полились.

Сунуть хмари, стогнуть, б'ються
Всю ніч бій на смерть іде;
З зброй блискучих іскри ллються,
В сурму мідну грім гуде.

Наче... гетьман з козаками
По-над хмарами гуля
І із лука блискавками
В ворогів своїх стріля.

Наче бою сили рівні
Не скінчили в ранній час
І ворожі порохівні
Вибухають раз у-раз.

Час пройшов і ясно стало,
Ранок слізьми заблищав,
Все зітхнуло, заспівало, ---
Тільки вітер не співав.

XVI.

Стогнав він: „О, Весно!
О, зоре ясна
Чи любиш мене ти?“
Мовчала Весна.

„Я мучусь, копаю,
Я ночі не сплю,
О, Весно, о мила,
Люблю я, люблю.

Зорять твої очі
В небесну блакить...
О дай мені сили
Туди полетіть.

Зв'язала, скувала
Ти крила мої,
І я не літаю —
Стелюсь по землі...

Так дай мені зілля,
Отрутоньки дай,
Хоч я вже коханням
Отруєний вкрай“

І піжно Весна продзвеніла йому:
„Обійми розкрила я світу всьому,
Мій друже крилатий, лети і шуми
І сумніви з серця безжурно зніми“.
І Вітер зрадів, засміявсь, полетів
І брязнув по струнах шовкових степів.

XVII.

Віри йнять словам жіночим,
Їх устами, очам співочим,
Їх зітханням, їх сльозам, —
Признаюсь — я вірив сам.

Але де ті, що зітхали,
Що цвіли мені колись,
Що правдиво зомлівали
І не зражувать клялись.

Ах, одна

Друга вийшла за дідка,

Третя

І Шоста — сьома те ж така.

Але, Музо, що ти мелеш,
Винен більше я за їх:
Всі покинули мене лиш,
Я ж покинув їх усіх.

XVIII.

Співать про любов, поцілунки, обійми
Боюсь, що мій голос останній відійме...
Зазначу єдине, що Сонце Весні
Не зрадило навіть в зрадливому сні...
Але... обопільне, солодке кохання
Здавна викликало в мені позіхання,
Хоч може колись за щасливу любов
Охоче б оддав я і мозок і кров

XIX.

Раз в-ночи прокинувся Вітер
І углядить захотів —
Чи ніхто не порушає
Тиші мертвої гаїв.
Пролетів він гай зелений
І сховався за кущем:
Дивна флейта розсипалась
Звуків радісним дощем.
Флейта плакала, сміялась,
Умірала і жила...
Біла постать сміх і сльози
Із долонь своїх пила.
Глянув місяць світлим оком
І осяялась земля
І кріз листя Вітер баче
І Весну і соловя.
Соловей стуливши очі
В келех ночі срібло точе:
„Сонце, Сонце! Весно, Весно!
Як на світі жить чудесно,
Як чудесно в світі жить
...страждати і любить!
Весно, Весно, вміла ти
В небі сокола знайти.

Щастя завжди, всюди з нами,
Лине, вється над руками,

Квітне квіткою в садках,
Вється рибкою в ставках.
Хто захоче щастя мати,
Всюди зможе відшукати.
Сонце, Сонце! вміло ти
В лісі Горлицю знайти“
Вітер наче збожеволів
Від страшних проклятих слів,
Розірвати серце волів,
Задушить Весну хотів..
І гадюкою страшною
Засичав він над Весною:
„Так умри ж ти, навісна“
Засміялася Весна,
Раптом стисла Вітру руки
І розсипалась на звуки.

XX.

І довго ще Вітер конав і горів,
А потім поволі повивсь, полетів,
І впав серед сірих гранітних руїн,
Таких же сумних і самотних, як він.

XXI.

Зелено, любо усюди!
Наче стоять на землі
Свята зелені,
Клечальна неділя!

В мріях дрімає земля,
В щасті раює природа.
Наче з якогось далекого хутора
Дівчина йшла на весілля в село,
В пів-день гарячий йшла і стомилась,
І відпочити лягла і заснула,
Тяжко заснула в житах на межі.
Сниться їй сон:
Наче козак в золотому жупані
Зтиха підїхав на білім коні
І задивився на неї прекрасну,
І зачарований довго дививсь перухомо.
Потім поволі схилився з сідла
І обпалив її красні уста
Довгим палким поцілунком.
Знявся. і зник на коні!
Дівчина крикнути зразу хотіла,
Словом його перейняти —
Мертві уста.
Хвилю щастя залита
Дівчина бідна зомліла...
Спить вона тяжко, а хвиля її заливає,
Вщерть переповнює щастям істоту,
Ллється і ллється,
Плеще і плеще.
Хочеться дівчині всесвіт обняти,
Щастям усе напоїти,
Матірю стати...

Спить вона й чує, що паче рости починає,
Більше, все більше і більше росте...
Ось вона стала велика, велика...
Землю усю зайняла.
Спить і раює прекрасна.
Коси її расплелися,
Хвилями вються в степах.
Килимом пишним лани покриває
Плахта її.
Маком червоним цвітуть на городах
Рукава її.
Ллються річками по луках зелених —
Дівочі стрічки.
Сяють розкидані збоку дукати —
Ставки і озера,
Спить вона довго
І... нагло —
Очі ясні розкриває!...
Сонце ще дужче горить...
Зелено .. любо навколо!

XXII.

Весілля скінчилось... Бубни отгули
І п'яні музики до дому пішли.
Розвіяні мрії, розвіяні сни, —
Ростуть під серцями дочки і сини.
В турботах натоплена хата землі,
Щоб кволе жіноцтво було у теплі,

І Приборкала кожна істоту вага,
А з нею примиря, думки і нудьга.
Один тільки Вітер у муках горить
І хворий вже тиждень на скелі лежить.
Лежить він, не засне — ні в-день, ні в-ночі:
Все в думці голосе, Весну зовучи.
О, Вітре, не мучся і тихо засни,
Давно щось росте і під серцем Весни.

XXIII

Коли б я тобою,
О, Вітре мій, був,
Я б іскру зневаги
В пожежу роздув.
Я б гордо на гору
Найвищу злетів:
Мій сміх заглушив би
Гармати громів.
В долині б я плакав,
Щоб збутись ваги:
Для сліз моїх гори б
Були береги.
Я кинувся б в море
Від болю, від ран.
Як море втопило б
Журби океан.
Коли б я тобою,
Мій Вітре, зробивсь,

Давно б я з другою
Кохавсь і любивсь.

XXIV

Що холод, як сонце
Огнем розлилось,
Що розум, як серце
Полюбе когось?!

Снігами-думками
Кохання туши,
А іскри крилаті
Несуться з душі.

Що розум холодний,
Як займеться кров,
Як світу потрібна
Єдина любов.

XXV

Тихо у полі.. ні співу, ні шуму,
Думає поле глибокую думу,
Тишою душу свою напуває,
Колос зелений зерном наливає.

Тихо... ні співу, ні шуму,
Думає думу.

Тайна серпанки — убрання пошила,
Кожну істоту до шлюбу зводила,
Потім пахучі квітки познімала,

Білі серпанки у скрині сховала,
Тайна убрання пошила,
В скрині зложила.
Як перед нею усім не коритись,
Як перед нею життю не молитись?!
Тільки не молитесь Вітер недужий,
Він до всього що за серцем байдужий,
Вітер не може молитись,
Долі коритись.

Хто долі кориться, хто далі не йде,
Хто прапор і зброю в безсиллі кладе,
Хто світло міняє на темряву ночі
крила орлячі, як весла волоче,
Хто, вранці родившись, у день одцвіта,
Хто ворога злого уклоном віта,
Той краще не бачив би світу ясного,
Не тьмарив би дня і не ганьбив нікого.

XXVII.

Але я забуду і жаль і ганьбу.
Спочину — і іншу згадаю боротьбу.

XXVIII.

Тігр, що людям давсь піймати,
Рве, гризе залізні ґрати,
Перегриз би, в степ утік,

Став би вільним — кровю стік.
Скелі, гори вяжуть море,
Море ж звуть ясні простори...
Роки линули, віки —
З гор посипались піски.

Серце зрачене вулкану
Ждало, тисло біль і рану,
Більше ждати не змогло
Кровю-лавою зійшло.
Вчись у тігра рвати ґрати,
В моря гори розмивати,
У вулкану вірить, ждять
І зневірившись вмірять.

XXIX.

Вітер хворий віє стиха.
Ледві ходе, ледві диха,
То щось здумає неначе
І без голосу заплаче.
То в гаю зламає гілку,
Стане, виструже сопілку
І на дудці тихо грає
І проходим серце крає.
То біжить над море синє,
То на гори тихо лине
І над кручею в задумі.
Передумає всі думи.
Часом гнів його ужале,
Він забуде болі, жалі, —

Він вже вихорем несеться
І шаліє і сміється

XXX.

Хто із нас не ніс на гори
Люту муку, люте горе,
Щоб його під небом збутись,
І назад за ним вернутись?..

XXXI.

Біг і я колись в простори,
Вибігав на сизі гори
І сміявся над любовю
Часом слізьми, часом кровю.
Більше думав я не вянуть, —
Із-за хмар на все поглянуть,
Остудить журбу пекучу...
Ледве я не кинувсь в кручу. —

XXXII.

Журиться вітер, по берегу ходе;
Думонька муку за мукою плоде.
Гляне на місяць, гляне на ніч, —
Сльози гарячі ллються рясніш.
„Ноче-ворожко, поворожи —
Де моя люба — правду скажи.
Де моя люба, — щастя і мука

Янгол небесний, люта гадюка".
Срібляться хвилі, плещуть і грають,
Верби гілками журно хитають,
Листя віщує, листя сичить,
Чорна циганка стала й мовчить.
Вітер шаліє, по берегу ходе,
Крила свої вигинає, розводе.

XXXIII.

Вітер погрожує, вітер шепоче:
„Ні, я облуди Весні не прошу,
Дні оберну я у сірії ночі,
Білі тумани гуляти пушу.
Більше не будеш ти в синьому небі
Бачити любого Сонця свого:
В сірих туманах сховаю від Тебе,
Хмарами вкрию його.

О, не втечеш ти нікуди від мене:
В ліс — так я дерево кожне струшу;
В поле сховаєшся — поле зелене
Гребнями рук розчешу.

В-день і в-мочі я усюди літатиму,
Доки без сил не впаду,
Всюди питатиму, всюди шукатиму,
Доки тебе не знайду.

А розшукаю — тільки спитаю,
Здалеку гляну в небо очей,

І понесу я муку безкраю
В чорні безодні вічних ночей.

XXXIV.

„Ого — ого! шаліє вітер,
Го — го! сміється із-над хмар,
І, прислухаючись до грому,
Каміння кидає у яр.

„У прірви хмар я кину сонце,
Огнем крилатим пролечу,
Розвію лист, погну дерева,
Степи зелені потопчу...

Знайду, знайду“... шепоче вітер,
В безодні дивиться з гори,
А теплі сльози доганяють
Каміння, кинуте в яри.

XXXV.

Щоб нам затуманить наближення смерти,
Нам діток Господь для утіхи дає,
І знов розцвітають обличчя потерті,
І пам'ять колишнюю жуйку жує.

—

Вишиває осінь на канві зеленій
Золоті квітки.

Квіти оживають і з дерев спадають

Жовті нагідки.
Яблуки і груші падають на землю,
Боки, спини бють.
Люди їх збирають, у мішки ховають,
Кури їх клюють.
Жито і пшеницю вже почастували
Ціпом на токах.
І для ніжних шлунків винувате зерно
Мелеться в млинах.
Бавляться дітками, бавляться квітками,
Моляться батьки.
Вишиває осінь на канві зеленій
Золоті квітки.

XXXVI.

Ранок... зеленеє свято кінчається,
Гаснуть на люстрах небесних свічки.
Килим поволі з підлоги згортається.
Зірвані квіти, гірлянди, стрічки.
Небо закрито завісою темною,
Заслані сірим серпанком поля.
Небо осталося горою таємною,
І пілігримом безсилим земля.

—

Ой розлягався та по-над морем
Білий туман.
Ой набірав він з синього моря

Цebra води,
Ніс він ту воду на круту гору
В степ голубий,
Щоб остудити, щоб напоїти
Отари хмар.
І напилися сизі отари
І не лягли:
В довгу дорогу степом погнали
Їх чабани.

XXXVII.

Віються тумани, пливуть над землею,
Линуть в простори на білих човнах,
Хиляться трави прибиті дощами,
Листя на землю поволі спадає.
Нудно... однаково — жити, чи вмерти.
Всі „Неминучістю“ скуті давно.
Де-які навіть покарані тяжко, —
Як вони сміли родитись і жити?!
Бідні злочинці божились, благали,
Слухали журно своїх речників;
Громом греміли слова прокурора, —
Вязні злякались і згодились вмерти.

XXXVIII.

Сум. Безнадійність. Руїни.

Наче з далеких країв налетіли

Гуни на конях скажених своїх,
Вихорем-бурею скрізь пронеслися,
Все зруйнували і знищили вкрай.
Тільки тремтіли дерева зелені,
Ласки у неба просили в сльозах...
Небо почуло, подумало трошки
І запросило на їх сарану.

Наче колись тут в садах серед гаю
Хутір багатий стояв козака.
Ждали, чорніли скирти-ожереди,
Тріскались стіни комор від добра.
...Темної ночі, глибокої ночі
Местник ярами хиливсь до сідла...
Став і послухав і виїняв кресало
І між кущами поліз по землі.
...Ніби розбурканий вистрілом сокіл,
Вилетів з скирти крилатий огонь,
Крикнув і з шумом на крилах вогняних
Злякана згряя знялася за ним.
...Степом широким, припавши до гриви,
Местник летів на пекельнім коні,
Іскри і дим з-під копит виривались,
Хмари осяяні квітли в огні
...Тижні у полум'ї корчився хутір....
Стіли в пожежі комори, скирти...
Тільки сумують на сірих руїнах
Чорні дерева колишніх садів.

Тижні гасили пекельну пожежу,
Тижні лилися невпинні дощі,
Та не змогла і небесня „пожарня“
Полум'я судної помсти залить.

XXXIX.

Осінь — вмірання,
Примирря, прощання,
Останні слова. .
Пориви марні,
Звуки цвинтарні,
Смерти жнива.

Вмерти, не бути,
Не бачить, не чути, —
Прокляття... (кому)?
Жити, конати,
В муках палати
І нагорода... в ч о м у?!..
Вірить, молитись,
Плакать, проситись —
Годі, дарма!..
Може змагатись,
Сіктись, рубатись, —
Зброї нема.
Зброя єдина:
Будь як дитина,
Грайся мнячем,
Злотом, любовю,

Власною кровю,
Честю, мечем.

XL.

Я вам розказав би як мучився я,
Що дівчина мила не любе,
Хоч може тепер уже пам'ять моя
Пелюстки безсмертників губе.
Але я про Вітер вам мушу співать,
Як він і конав і помщався,
Та всього не можу про його згадать,
Хоч „вітром“ я змалечку звався.

XLI.

Вітер носить, літає,
Топче луки і поля,
Жовті трави пригинає,
Лист зриває із гілля.
То скирти, стоги разносе,
То у сурми загуде,
То в безсиллі заголосе
І до скелі припадає.
То в уяві намалює
Другу дівчину ясну,
І в уста її цілує
І не дума про Весну.
Нащо, вітре, ти голубиш
В серці мрію золоту:

Як ти другу не полюбиш,
А забуть не зможеш т у.

XLII.

Знайти на вічні рани ліки,
Струну розірвану зєднать...
Знайти, що втрачено на віки,
І знову вірить і бажать, —
Ні, ні! Де хвиля, що майнула,
Де звук, що нісся і погас? —
Хай пам'ять наша не забула, —
Не вглядять очі в другий раз.

XLIII.

Квітки любови розцвітають
Єдиний раз, єдиний раз.
Вони ніколи не вмірають
І вічно в серце ранять нас.

Їх п'є сояшне проміння,
Годує чиста пахощ піль.
В глибинях серця їх коріння:
Торкнеш квітки, а в серці біль.

Зламаєш їх, потопчеш в муках —
І хочеш їх навік забуть,
А кров тече і плаче в звуках
І ніжні парости ростуть.

XLIV.

Втратити віру — що керму зламати;
Хвиля осліплений човен веде,
Що його в морі широкому жде,
Хто його візьме на груди приспати?..

Втратив я віру і хвилям віддався,
Бють мене хвилі, об камені бють,
Хвилями місяці, роки пливуть,
З смертю ж я й досі чомусь не спіткався,
Втратив я віру... о, браття, о друзі,
Бє мене хвиля, об камені бє...
Скоро в роспуці, в безсиллі, в нарузі
Вирву я серце своє.

XLV.

Плаче вітер, туже бідний
Та ховає мрії,
А навколо степ самотний
Наче крук чорніє.

Десь пливуть під небом гуси
Темними ключами...

Плаче вітер, туже бідний
Бється над степами.

А на гільці лист пожовклий
Затремтить в конанні
І впаде і тихо ляже
І засне в останнє.

Розплітається уранці
Срібних снів мережка, —
До невірної літами
Заростає стежка.

А у Вітра й досі в грудях
І любов і муки
І протоптані навколо
Всі поля і луки.

XLVI.

І думає Вітер: „я хочу знайти,
І мушу її відшукати,
Ганебно для мене на крок від мети
В пустелі жалю повертати!
Я з півночі хмари холодні зжену,
Встелю усю землю снігами,
І певно де-небудь в гаю, на лану
Ти стежку протопчеш ногами.
І тільки я слід на снігу нападу,
І тільки твій слід я пізнаю,
Як сокіл з під неба в ту мить упаду,
Впаду, засміюсь, заридаю.
Не думай сховатись в людей на селі;
Зумію проходим я стати,
Постукати в двері і тихо з землі
„Пустіть, замерзаю“ — сказати.
Так думає він і на північ летить,
Щоб скликати хмари холодні,

А стомиться, — ляже заснуть і спочить
Де-небудь на скелі в безодні.

XLVII.

В полі хуга. День — не день,
Хтось з гори снігами сипе
І проходим очі сліпе,
Мов пелюстками вишень.

Пройде сніг... затихне все,
Вітер зніметься — полине,
Скирту вдаре і підкине,
І по полю рознесе.

Ось він вгледів коней-змій
І підставив зміям груди:
Подивився, що за люде,
Свиснув жінці молодій...

Запримітив очерет,
Розчесав його, розвіяв.
Мов кріз сито пересіяв
Снігу білого замет.

XLVIII.

А увечері він лине
З поля, з лісу на село,
Біля хат селянських гине,
Бється пташкою об скло.
Плаче, скаржиться, голосе,
Стихне й знову зарида,
Співчуття в каміння просе

І до призьби припада.
Та ніхто не одгукнеться
І ніде душі не чуть...
Тихо з вікон світло ллється,
Ще рясніш сніги метуть...
...Наче зграї лебедині
Із незнаної країни
 Налетіли
 Білі, білі;
Наче вються і кружляють
І на озеро сідають...

Року 1910.

Язичеські звичаї. Ранком 17 марта, в день Теплого Олексі, окружні села, що коло Бельців, були всі в диму та в полумі. Можна було гадати, що там великі пожежі. Виявилось, що то селяне сами наклали вогнів, щоб викурити „русалок“, які, мовляв, шукають весною житла в будинках селян і „приносять з собою нещастя людям“.

Із хроніки „Ради“.

ВЕСНЯНА КАЗКА.

Русалка - Оксана.

Русалка - ворожка.

Андрій.

Марина.

Дріпро.

Кобзарь.

Русалки, козаки, дівчата, парубки, дядьки,
матери, діди.

I.

Берег Дніпра. Ніч. Темно.

А н д р і й *(відкільсьсь здалеку)*. Хоч око виколи не
[видко,

М а р и н а. Дорога тут.

А н д р і й. Який там дідько!
І страшно їхать навмання;
Тут ополонки бачив я.
...Але недовго світу ждати
І лішне тут підночувати.

М а р и н а. Ну, що ж! Часу не гай,
Іди, та розпрягай,
А завтра раненько
І переїдемо гарненько.

*(Андрій пішов розпрягати, Марина стелить на возі
і лягає).*

М а р и н а. А дме у спину!

А н д р і й *(вернувшись)* Посуньсь краплину.

(Раптом червоно-жовтий відблиск пожежі).

А н д р і й *(зхоплюється)*. Се що таке?! пожежа десь,
Чи диво над Дніпром якесь?

М а р и н а То на селі огні палають.
Русалок люде виганяють.

А н д р і й. Не чув.

М а р и н а. Забув. *(Тиша)*.

М а р и н а. Десь тут втопилася Оксана.

А н д р і й. Яка?

М а р и н а. Твоя кохана. *(Тиша)*.

М а р и н а. А ти любив її, Андрію?

А н д р і й. Покинь про се.

М а р и н а. Я розумію...

Се третя вже зима минула,

А я і досі не забула

Її заплаканих очей,

І часто в темряві ночей

Вона стоїть і мертвим зором

На мене дивиться з докором, —

І я світити свічку мушу...

Великий гріх взяла на душу... *(Тиша)*.

Коли-б було кохання чесне...

А н д р і й. Не згадуй! Царство їй небесне...

(Тихо. Темно).

II.

Місячна, зоряна ніч над Дніпром.

Русалка-ворожка (на березі).

Дід Дніпро розплющив очі,
Чоло зморщує чогось,
Серед ночі шаблю точе
І гуде кріз зуби щось.
Хто тебе розсердив, сивий,
Стогін хвиль, чи береги?..
Заспокойся — спи щасливий:
Тихо, ясно навкруги.

(Показується голова другої русалки).

Русалка-Оксана. Сестро, сестро, ти сама?

Рус.-вор. Я сама.

Русалка-Окс. Навкруги людей нема?

Рус.-вор. Ні, нема.

Русалка-Окс. *(Виходить на берег).*

Сумно, сестро, сумно, любко,
Прясти пряжу золоту,
Ах, без сліз, моя голубко,
Я і мички не спряду.
Шелестять таємні крила,
Чути подихи весни, —

Вдень єдина думка мила,
А в ночі єдині сни.
Знов цвіте в моїй уяві
Цвіт вишневого садка,
Знов шумлять слова ласкаві,
Світять очі козака.

Рус.-вор. Не забудеш — час забути...

Русалка-Окс. Ах, не силюнка моя:

Ще пече огонь отрути
І живу минулим я.
Все я бачу — не набачусь,
Не наслухаюсь його,
Не намучусь, не наплачусь
Кровю серденька свого.

Рус.-вор. Не забудеш — час забути, —
Він же кинув, одурив ..

Русалка-Окс. Ще пече огонь отрути,
Ще він серця не спалив.

Рус.-вор. Для одного любов розвага,
Для другого солодка мить,
Для іншого холодне слово,
Яке не вабить, не болить.
Гадюкою, огнем для тебе,
О, ластівко, була любов:
Вона тобі спалила душу
І з тіла висмоктала кров.

(Вибігає гурт русалок).

Русалки. Русалоньки — голубоньки,

Щось сталося з старим,
Сидить смутний, замислений —
Мов лишенько над ним.
На радоньку всіх лицарів,
Скликає зараз він, —
Ось слухайте, ось слухайте —
Гуде на віче дзвін.

(Чути тривожний дзвін — гудіння під водою).

Русалка 3. Я хочу хату вимести,
А він: „покинь мести!“

Русалка 4. Я срібний кухоль вийняла,
Щоб меду принести,
А він як розлютується,
Як тупне, закричить!
Ой, що з ним буде, сестроньки,
Не їсть він і не спить. *(Дзвін дужчає).*

Русалки. Гуди, гуди, нащ вічний дзвоне,
На раду лицарство скликай,
Дніпру старому втіху дай,
Хай смуток в radoщах потоне
І знову в нас настане рай.

Рус.-вор Ні, ні! у нас не буде раю.

Русалки. Чому? чому?

Рус.-вор. Я лихо знаю.

Русалки. Скажи, яке?

Рус.-вор. Скажу, скажу.

Я змалку, сестри, ворожу,
Я знаю всю причину суму:

Дніпро давно задумав думу...

Русалки. Яку? яку?

Рус.-вор. Скажу, скажу —

Я змалку, сестри, ворожу.

Старі, як світ, в старого рани.

Русалки. Які? Які?

Рус.-вор. Ось сі кайдани (*показує на кригу*).

Старого тиснуть береги,

А зверху душать ланцюги.

Русалки. Що-ж дума він? скажи...

Рус.-вор. Скажу.

Я змалку, сестри, ворожу.

Поклав він пута сі і ірати —

Порвати!!

Русалки. Порвати? як!?

Рус.-вор. Скажу, скажу:

Я, сестри, змалку ворожу.

Він кличе всіх узяти зброю

І єстати враз на бій з зімою.

Козацтво зараз він вітає, —

Вам чути як він промовляє.

(*Чути глуху, громову промову Дніпра*).

Русалки. Ну, а козацтво, — що-ж?!

Рус.-вор. Скажу:

Я змалку, сестри, ворожу.

Козацтво лицаря вітає

І золоті шаблі виймає (*Брязкіт шабель*).

Русалки. Ой, лишенько, ой, горенько,

Які нас муки ждуть!
Забахкають рушниченьки,
Гармати загудуть...
Воріженько, воріженько,
І де взялось сє лишенько?
Що-ж буде тут?

Рус.-вор. Скажу, скажу:

Я змалку, сестри, ворожу.
Козацтво дасть нам повну волю.
І пустить нас... гулять по полю...
Вам чути — десь рої гудуть;
То козаки сюди ідуть. (Гук).

(Русалки одбігли в бік, припали до землі. Виходить з води старий Дніпро-козак; чуприна, довгі сиві вуси. За ним козаки в блакїтних і зелених убраннях).

Дніпро. До бою, до бою
За красну весну,
Смерть ворогу-кату
Зимовому сну!
Нас давлять кайдани,
Січуть береги,
І сковують крила
Холодні сніги.
Вставайте, виймайте
Списи і шаблі,
Орлами вітрами
Летїть по землі.
Зніміться високо

На крилах, летіть,
Розлийтесь широко,
Луги затопіть.
Синійте, співайте
Про красну весну,
Смерть ворогу — кату,
Зимовому сну!
Рвіть, рвіть ланцюги,
Грудьми ріжте береги!

Козаки. Ой, знімемось, батьку,
Високо, високо,
Розіллємось, сивий,
Широко, широко.
Розіб'єм кайдани,
Розвієм тумани —
Знову світ настане!
Разпадуться ланцюги,
Розтупляться береги,
Глянуть на всі боки
Обрії широкі! *(Точуть шаблі)*.

Козак 1. Гляньте — дівчата онде сидять,
Листом осіннім, бідні, тремтять.

Козаки. Гетьте, дівчата,
Гетьте, баби,
Або всі вставайте
До боротьби.
Витягайте гармати,
Виймайте мечі:

Макогони, лопати,
Горшки, рогачі,
Всі вставайте до бою,
Будем битися з зимою.

(до Кобзаря): Гей, кобзарю, що з тобою,
Чом не гостриш свою зброю,
Засмутився, зажурився
На березу похилився.
Може в січі ти нас кинеш
І один під тином згинеш?
Краще, діду, заспівай,
Як попав ти у наш край.

Кобзарь. Ні, вас, лицарі, не зражу
І в землі сирій розважу. (*Налагожу
струни*).
Йшов, я йшов,
По берегу йшов,
Глянув у воду
На свою вроду:
Сивий, сліпий,
Дурень дурний.
Обідраний, бідний,
Ні для кого не потрібний.
Що мені робити
На Божому світі?
Ой чи грати, чи співати,
Чи з вітрами розмовляти.
Розмовляв би я з дідами,

Розмовляв би я з бабами,
Так діди не туди,
А баби — де діди.
От я й пішов,
Та сюди й зайшов,
Бачу щось зелене
Залицяється до мене, —
Зирк! аж русалка кива, —
Чи не та була (*показує на одну з русалок*).
Я до води,
Та й туди! (*Приграє*).

Дніпро. Спасибі за пісню
Тобі, соловю,
Останню розвіяв
Ти скруту мою.
Спасибі, козацтво,
Уклін до землі,
Ще доля не вмерла,
На нашій землі.
Ще крила в нас мають,
Простори в думках,
І дух волелюбний
Живе ще в тілах.
Ще подихів наших
Бояться сніги,
Кайдани ржавіють,
Тремтять береги.
Наповніть же груди

І кригу порвіть,
Летіть і синійте
І казку шуміть...

Козаки. Ой, Батьку, ой, Дніпре,
Бемо ми чолом, —
Не страшно і вмерти
Нам з сивим орлом.
Згадаєм, згадаєм
Минуле своє!

Дніпро. Не гайтесь же: ворог
Кайдани кує.

*(До козаків підходить гурт матерів в чорних убран-
нях).*

Матери. Ой, синочки — козаченьки,
Що ви загадали.
На лютого, на дужого
На ворога встали.
На кого ж нас покинете
У пустці, у хаті
Від сліз сохнуть — висихати,
Душеньки виймати
Доведеться старим ногам
По полю блукати,
Між тілами козацькими
Ріднеє шукати.
Впаде мати божевільна
На білеє тіло,
Одкинулась головонька,

Серденько зомліло.

Ой, синочку, порадничку,

Що сталось з тобою

Чи мед-вина ти упився,

Чи з коня розбився...

Дніпро. Годі, старі, нам не час сумувати,

Ось ось заревуть, залунають гармати,

І військо козацьке в своїх жупанах

Розіллється морем по чорних лугах,

Козацтво, за мною!

До бою з зимою!

Козаки. До січі, до бою,

З морозом, з зимою! *(Зникають у річці).*

Русалки. Ой, сестроньки, русалоньки,

Що маєм робити,

Де нам бідним дівчатонькам

Головоньки діти?!..

Кого благати,

Куди тікати,

Куди, куди?

Рус.-вор. Скажу, скажу,

Я змалку, змалку ворожу.

На села, до дому

Від диму, від грому

Тікаймо, не гаймось,

Та в найми наймаймось.

Русалки. Що ж буде, що ж буде,

Пізнають нас люде:

„Русалки! бий!!“

Рус.-вор. Скажу, скажу,
Я змалку, сестри ворожу.
Ой, струшуйтесь, роси,
Заплітайтеся, коси,
Намисто, зривайся,
Серпанку, знімайся,
Відшукайте, очі,
Убрання дівоче.

Рус. 3. А я забула,
В чому втонула.

Рус.-вор. Не ждіть, поринайте,
Плаhti викидайте
Керсетки, хустки,
Свитки, чобітки.

(Де кілька русалок кинулось у воду).

Рус. 3. А я забула,
В чому втонула...

(На берег летить убрання. Русалки розбірають).

Рус. 3. А я забула,
В чому втонула...

Рус. 4. І я.

Рус. 5. І я.

Рус. 6. *(бере плахту)*. Се не моя.

Рус. вор. Швидче, швидче, час не жде
Вже під кригою гуде.

*(Під водою гудіння. З кожним ментом воно дужчає.
Русалки схопили убрання і повтікали. На сцені одна
Русалка Оксана).*

Рус. - Окс. Невже справдилась моя мрія,
Невже углежу я Андрія?!
Тільки перша ніч настане,
Тільки хутір задріма,
Я прислухаюсь до тиші —
Чи ніде людей нема.
І коли все буде тихо,
Обережно — боязка,
Я покрадусь під тинами
До вишневого садка.
Стану я в садку за бузом,
Де він цвів колись давно,
Тепло буде світло литись
Кріз зачинене вікно, —
Тепло світло буде литись,
А на лаві за столом
Буде сокіл мій сидіти
З затуманеним чолом.
Стукну злегка я в віконце:
„Вийди, я стою і жду“!
І знімуся і полину,
Як зомліла не впаду...
...Я в душі несу надію:
Знов ти вернешся Андрію!

(Раптом — грім гармати. Русалка в жаху застигає).

III.

Майдан. Гойдалка. За майданом село. Дівчата водять танок і співають:

Дівчата. А вже красне сонечко
Припекло, припекло,
Ясно-щире золото
Розлило, розлило.
На вулиці струмені
Воркотять, воркотять.
Журавлі курликають,
Та летять, та летять.
Засиніли проліски
У ліску, у ліску...
Швидко буде земленька
Вся в вінку, вся в вінку.
Ой, сонечку-батежку,
Догоди, догоди,
А ти, земле-матінко,
Уроди, уроди.

(Здаля лунає парубоцька пісня. Дужчає. Нарешті — парубки з музиками).

Парубки. Добридень, дівчата!

Дівчата. Добридень, парубки!

Парубки. Чи приймете до гурту?

Дівчата. Чому ж пак? — залюбки!

Парубки. Не хочемо!

Дівчина. Яка пиха!

Подумаєш! Ха-ха, ха-ха!

Дівчина 1. А ти чого прийшов, Андрію?

Жонатим — зась!

Андрій. Я так, хожу, блукаю, мрію

І опинився серед вас.

Дівчата. В тебе ж жінка, жінка Марина

В тебе в колисці мала дитина,

Ти б колихав,

Казку співав.

Дівчина 2. Ти б пішов до Дніпра,

Там втопилась сестра...

Андрій. Не смійтесь, не глузуйте,

На частки серця не шматуйте —

Хіба далеко до гріха?

Дівчата. Подумаєш! Ха-ха, ха!

Сам ти дівчину згубив,

Зрадив, кинув і втопив...

Звіре, звіре!

Хто словам твоїм повіре?

Андрій. Дівчата! я мучусь, не їм і не сплю:

Все бачу Оксану і може... люблю!

Душа моя завжди у бурі, в негоді...

Дівчата. Подумаєш! святий; та й годі!

Парубки. Ну, буде вам Андрія катувати,

І ви умієте не гірше жартувати!
Дівчина — хмарка наче,
То розквітне, то заплаче;
Витре сльози, усміхнеться
І барвінком в небі вється.
То моргне тобі брівками,
То враз кине блискавками
І заступить сонце: красне,
І весь світ тобі погасне.
І обхопить душу туга.
А мине година, друга,
І вона вже квітне, сяє:
І з-під неба серце крає.

(Дівчата водять танок, парубки їх обступають).

Всі. Хай скрипки виводять тонше,
Хай бубни густіш гудуть, —
Подивіться — усі люде
На майдан сюди ідуть.

Дівчина 1. Он, здається, і Марина.

Андрій. Так... вона... моя дружина. *(Надходять люде).*

Дідн. Здорові! А ну лиш
Утніть, парубки:
Без пісні сумують
Батьки-козаки.
Бувало, бувало,
Та годі казати:
Найкращі співці

У могилі лежать.
На цілій країні
Не стрінеш співця...
І ми вже забули —
Як буються серця.
У грудях-могилах
Лежать і вони. .
Верніть же нам пам'ять,
Онуки й сини.

Парубки. Гей з-за яру, з-за долини
Висипалися зірки...
До походу з отаманом
Виступали козаки...
Гей, проходять, переходять,
Гей, байраки і яри, —
Наче крила соколині,
Сяють-мають прапори.
Став отаман, скинув шапку:
„Гайда: Бог святий за нас!
Може, діти недобиті,
У останній раз“

Діди. Спасибі, спасибі
Синам-співунам:
Минувшину славу
Згадали ви нам.
Бувальщину... славу.
Згадали... батькам...

Дід 1. От зроду не плакан,

А зараз сльоза...

Дід 2. І в мене, здається,

Із вуса звиса.

Дід 3. А в мене єдиний раз сльози збігали —

Як Січ руйнували.

Дівчата. Ось погляньте, парубки,

Що то за дівки?!

Паруб. 1. І з якого їх села

До нас повідь занесла?

(Русалки, одягнені в звичайне убрання, несміливо підходять. Вклоняються).

Русалки. Добри вечір вам, добрі люде!

Селяне. Добри вечір!

Парубки. Ви звідкіля прийшли, приблуди,

Немов мара?

Русалки. Із-за Дніпра.

Ми примушені блукати,

Що б де-небудь в найми стати.

Русалка N. У нас жито не вродило.

Русалка S. Все торік дощем побило.

Русалка ще якась. От сюди ми і забились,

Щоб батьки в нас не журились.

Селяне. Ну, що ж?! З десяток душ принаймні

Наш хутір вас на літо найме.

Дядько 1. Я б на жнива найняв одну...

Русалка N. Я за день вам копу нажну...

Русалка S. І я умію також жати.

Русалка X. А я і шити й вишивати.

Дід. Стара! нам швачки треба до дочки, —
Аджеж не шиті сорочки?!

Русалка - Оксана (*угледівши Андрія*).

О, Боже мій! кого я бачу!
Хто сонця божого ясніш,
Кого й на мить з очей не втрачу,
Хто світить в серці день і ніч.
Кого носила я живою
І в серці мертвою несу,
Хто насміявся надо мною
І пов'язав мою косу.
І все ж, кого люблю без краю,
Кого не зражу вік віків,
Кому прощала і прощаю
Сама невільна від гріхів.

Дід. А хто з вас хоче вівці пасти?

Баба. А в осени на прядці прясти?

Дід. Охоче я найняв би ту.

Русалка З. Я пряла пряжу золоту.

Дядько. А ти, чорнява молодичко,
(Яке гарненьке в тебе личко!)
Що вмієш ти?

Рус. 1. Скажу, скажу:

Я змалку, дядьку, ворожу.

Дядько. Ну, що ж, наймайся, — будем знати,
Відкіль нам щастя — лиха ждати.

Рус. - Оксана (*до Андрія*).

Візьміть мене, я дарма стану,

Усе зроблю, всього догляну;
Вернуся вдосвіта з водою,
Чуть світ худобоньку напою...
Візьміть, благаю, о візьміть,
Як не на літо, так на мить.

А н д р і й. Не знаю... Он моя дружина,
Просись, — у нас мала дитина...

Р у с . - О к с а н а (*До Марини*).

Візьміть мене, — хоч я не 'мати,
А вмію діток колихати,
І на моїх легких руках
Дитина спить в рожевих снах.

А-а-а!

Кицька була,
Кицька няв,
Щоб ти спав...

А-а-а!

Кицька була...

М а р и н а. Ну, що ж! я згожуюсь найняти, —
Дитину будеш доглядати.

(*До Андрія*) Андрію, я дівчину взяла, —

За няньку найняла...

Не чує, не баче,
Смутний, мовчазний, —
Закоханий наче
Мій сокіл ясний.

Я знаю — Оксану
Він знову згадав...

О, хто б його рану
На віки приспав.

А н д р і й. Яка вродлива! чорні очі
Горять як ті... в колишні ночі...

П а р у б к и. (*До русалок*). А ну, дівчатонька, сюди!
Чи вам вподобались діди?!
Лишіть їх краще на колись.

Р у с а л к и. Ми в найми, хлопці, найнялись.

П а р у б к и. Гаразд! — прохаємо до хати,
А доки будем танцювати.
Ви покажіть танки свої,
Які в вас водять на селі!
(*Русалки танцюють*).

IV

Хата Андрія. Над колискою наймичка—русалка.

Наймичка. А, а, а!

Кицька була.

Кицька няв,

Щоб ти спав.

А-а-а,

А-а-а,

Доля була,

Кицька взяла,

Щоб ти спав...

Няв, няв, няв.

Дитино, дитино, моя — не моя,

О, чом я, о, чом я не мати твоя?!

А-а-а,

Доля була,

Кицька взяла...

Ввесь в батька: і очі і брови його...

І чом ти не частка серденька мого?

А-а-а,

Кицька була,

Біла була,

Долю взяла,

А-а-а,

А-а!

А-а! (*Входить Андрій*).

А н д р і й. Вона одна! яка вродлива!

Неначе сарна полохлива...

Ніколи навіть і не гляне!

Гей, дівчино!

Н а й м и ч к а. Чого, мій пане.

А н д р і й. Скажи — з якого ти села

До нас забилася — зайшла?

Чому ж мовчиш, немов не чуєш...

Н а й м и ч к а. Забула, пане...

А н д р і й. Ти жартуєш! (*Тиша*).

Чи в вас дівчата всі такі —

Вродливі, дикі і стрункі!?

Н а й м и ч к а. У нас дівчата всі такі —

Вродливі, дикі і стрункі.

А н д р і й. А парубки?

Н а й м и ч к а. Як голубки!

А н д р і й. Немов тебе я бачив, чув...

Н а й м и ч к а. Що з того, пане, як забув

А н д р і й. Постій, постій, — я пригадаю.

Н а й м и ч к а. А я, мій пане, почекаю.

А н д р і й. Чого ти голову схилила

І личко хусткою закрила?! —

Дай я до тебе придивлюсь.

Н а й м и ч к а. Оттак!! наврочите — боюсь!

А н д р і й. Ти ще нікого не любила?

Наймичка. Нащо вам знати, пане мій?

Андрій. Мені знайомий голос твій...

А глянь на мене!

Наймичка. Нащо, пане...

Що, як ніяково вам стане?!

Андрій *(підходить до неї)*.

Нема нікого зараз в хаті,

Дай поцілую!..

Наймичка. Ви жонаті!.. *(Вибігає з хати)*.

Андрій. Ах, серце, серце, що ти є?

Хто в серці золото кує?

І ясно, любо навкруги,

Поки скуються ланцюги.

Ах, серце, серце, що ти є?

І що ховає дно твоє?!

Чи тишу хвиль і їх пісні,

Чи грому сурми голосні?..

(Входить Марина).

Марина. Скажи, що сталося з тобою,

Андрію! став ти, як чужий:

Не забалакаєш зо мною, —

Сидиш, сумуєш мовчазний.

Чи я тобі чужою стала,

Чи моя врода одцвіла,

Пожовклим листом поспала

І за водою поплила?

(Дивиться в дзеркальце на стіні).

Ні, ні! Горять у мене очі,

Немов тополя я струнка; —

О, ще, як пташка, затріпоче
Зрадливе серце козака!

(до Андрія). Скажи, що сталося з тобою?

А н д р і й. Сказать, що сталося зо мною, —

Не знаю сам... не знаю..

М а р и н а. Я почуваю...

Ну, що ж?! нічого... почекаю.

(Входить п'ятеро дядьків на підпитку).

Дядько 1. Чи ви чули новину?

Дядько 2. Та коли б іще одну!

Дядько 1. Чули сю ніч, чисте диво!

З коршми щезло усе пиво!

Дядько 3. Клим пішов сьогодні в хлів

І в кутку там вовка стрів!

Дядько 4. А Одарчина корова

Вчора ще була здорова,

А сьогодні в молоці

Репяхи найшли осі! *(Показує репяхи).*

Дядько 5. Ліг він спати дома наче,

А прокинувся вранці — баче,

Що ночує у шептухи,

Ну, не ззіли б його мухи!

Дядько 1. А у мене не до сміху:

Щось вночі обгризло стріху.

(Входить наймичка).

Дядько 3. Чисте лихо, чисте горе,

Тільки хто його нам творе?

Дядько 2. Я ж кажу, що чув ще змалку:

Треба нам шукать русалку!

Дяльки. А тепер русалки кляті
Саме мешкають у хаті!
Як яка в село прибуде,
Дохнуть свині, слабнуть люде,
А чому б їй не пристати
І до вашої хоч хати?!

Дядько 4. Понаймались тут дівки —
Чи вони не русалки?!

Дядько 5. *(до наймички)*.
А поглянь лишень на мене
В тебе личко не зелене?!
(Наймичка випручується).

Дядько 1. Що робити?

Дядько 2. От-таке-то!

Дядько 3. Де ти ділася, кебето?
(Тиша).

Дядько 4. Та замислилися щό ми?!
Швидче хмизу, дров, соломи.
Позапалюєм купки —
Зникнуть зразу русалки,
Бо від диму, від огня
Пре русалка навмання.

Дяльки. Справді, справді! Гайда з хати
На вогні гілля ламати. *(Пішли)*.

Марина. Отак напеться, ходе п'яне,
Верзе таке, що вухо вяне.

(До наймички): Давай вечеряти, та спати,
Бо завтра треба рано встати.

(Наймичка подає вечерю і одходить до колиски).

Андрій і Марина вечеряють).

Наймичка. А-а-а!

Кицька була,

Біла була...

Долю взяла...

А-а-а!

Взяла!.. Огні запалють люде

І зачорніє дим усюде,

І чад отрує душу всю!

Невже я кину хату сю,

І в хаті сизого орла,

Якому серце віддала...

Ні, ні! нехай, нехай клює

До краю серденько моє!

Не задушу свого кохання, —

Признаюсь, скину се убрання

І зачарую, отрую,

Бо я... люблю!

Нехай в огні горить земля, —

Кохаю я!!

А-а-а!

Кицька була,

Біла була,

А, а, а!

Марина. Лягаймо спати!

(до Наймички): Лягай і ти,

Даремно свічки не світи.

Пошли, о Боже, в серце тишу,

Облиш гріхи, — і я облишу.

(Лягає на полу. Наймичка бере свічку і іде до дверей).

А н д р і й. Я голос твій неначе чув...

Н а й м и ч к а. Що з того, пане, як забув.

(Андрій лягає на лаві і засинає. Наймичка підходить до вікна і дивиться в нього).

Н а й м и ч к а. Тихо, тихо плине нічка

І за руку день веде,

Вже його біліє личко

І убрання золоте.

Тихо в серце нічка плине

І поволі студить кров.

На добраніч, небо синє,

Сонце, радість і любов!

(Раптом червоний відблиск пожежі).

Н а й м и ч к а. Огонь! огонь! огонь і дим!

Мерщій тікати! як же з ним?!

Я розбуджу, я розбуджу,

Признаюсь і скажу!

(Зриває хустку, будить Андрія).

Н а й м и ч к а. Андрію, Андрію! вставай!

Тікаю! я мушу! прощай!

А н д р і й. Се хто? се хто?

Н а й м и ч к а. Се я!

Оксана твоя!

Ну, що ж, пізнав, ну, що ж, пізнав?

Ти так і думав, так і знав?!

А н д р і й. Чи привид? чи ти се, голубко моя?!

О, люба! *(Цілує).*

Н а й м и ч к а. Кохаєш?! Кохаю і я!

Андрію, Андрію!
Село у огні:
Тікаймо, я мушу...
Не можна мені!

Андрій. Оксано! постій!

Наймичка. За мною, о, мій!

(Наймичка, а за нею Андрій вибігають із хати).

V.

*Берег Дніпра. Ніч, осяяна далеким огнем пожежі...
Іноді вітер заносить дрібні іскри Русалки, напів
воді; дивляться зляканими очима на червоний
відблиск*

Р у с. Н. Горять, горять, горять огні!
І стало страшно знов мені...
Коли б ясніша ніч була,
Я б зроду-звіку не втікла.
Я бігла балками, ярками,
А десь позаду парубки
За мною гналися з кілками:
„Держіть! Пильуйте: русалки!“
І раптом, сестри, я почула,
Як камінь мимо пролетів,
Але здаля вода блиснула
І ось Дніпро вже зашумів.
Ха-ха! Ха-ха! я засміялась
І в буйних хвилях заховалась.
Горять огні! горять огні!
І досі страшно ще мені!

Р у с. Z. Насилу вирвалася я, —
Лишилася коса моя.

Р у с. X. Мене до дуба припiali,

І груди жаром попекли...

А де-хто й досі на селі,

А люде, наче звірі, злі.

Рус. S. Оксани бідної нема, —
Коли б не згинула дарма.

Рус. N. Горять огні! горять огні!
І досі страшно ще мені.

(Де-кілька русалок виходять з води).

Русалка. А ви чого сумуєте,
Доволі сумувать, —
Чи може ви не чуєте,
Як кобзоньки бренять?!
Не спиняться, не стомляться
Столітні кобзарі...
Розбігались по струноньках
Їх рученьки старі.

(Русалки прислухаються. Чути дзвін кобз. З води висовується дві козацьких голови).

Козак 1. А ну, лишень, на берег стань
Та глянь —

Хто се на воду іскри сіє!?

Козак 2. То так! щось смалять гречкосії. *(Ховаються).*

Русалки. Скоріше, сестри, під намет —
Дніпро справляє свій бенкет,
Розтали, розпались сніги — ланцюги
І хвилями змиті круті береги.
По дну червоніють козацькі свитки,
Сидять і гуляють на них козаки.

Ударили в бубни, баси загули, —
Знялись танцюристи і в танець пішли!
Скоріше ж, скоріше під синій намет:
Дніпро і козацтво нас ждуть на банкет.

(Всі зникають в воді. З села біжать дві русалки).

Русалка 1. Рятуйте! женуться, біжать парубки!

Русалка 2. В руках у їх світять — палають кілки!

Рятуйте!

Рятуйте!

(Русалки кинулись в воду. Парубки з палаючими на кінцях кілками підбігли до берега).

Парубки. І сих не піймали! Ну, кляті, й швидкі!

Дядько. Як кози прудкі!

Парубки. На конях напевно б догнали!

Дядько. В шматки б розірвали.

Парубки. Не зважилились більше б на села
[ходити,

Та лихо чинити!

Дядько. Ех, коли б я був рибалка,
Не втікла б із рук русалка, —
Я б проплавав цілу нічку,
А піймав би за косичку.

„Гей, — русалко, не пручайсь,
І дарма не виривайсь.

Бо з моїх залізних рук
Вилітає тільки дух“

Парубки. Давайте засядем під гаєм, —

То може яку і піймаєм,

Дядько. А ще певно цілу нічку

Вони бігтимуть у річку.
П а р у б к и. Ховаймось,
Не гаймось!

(Пішли. Русалка Оксана біжить, оглядаючись).
Р у с а л к а - О к с. Андрію, Андрію!

За мною! сюди!
Я висуну білу
Лілею з води.
І там, де цвістиме
Лілея моя,
Тебе у обійми
Чекатиму я,
Травою, квітками
Чоло обівю,
Огнем — поцілунком
Уста обпалю.
І гляну я в очі,
У чорні зірки.
(Оглянулась, угляділа парубків).
Андрію, Андрію!
Сіріють вовки!

(Де-кілька парубків забігло з боку і схопило її).
П а р у б к и. Піймали! піймали,
Ламайте гілки..
Он сіно на возі,
Давай сірники!
Р у с. - О к с. О, хлопці благаю!
Пустіть, не паліть!
Андрію! мій раю!

Хвилину пождіть!

П а р у б. 1. Ось я почекаю!

Дрючками її!

Р у с.-О к с. Андрію! мій раю!..

Де очі твої!

*(Хтось махнув кілком. Русалка упала. Глянув Дніпро.
Розсердився. Зашумів. Блиснула блискавка. Загремів
грім і стих. Темно стало).*

П а р у б. 1. Омелько, Степане...

П а р у б. 2. Микито, Іване!

П а р у б. 3. Тут місце погане!

П а р у б. 4. Де взятися грому?!

П а р у б. 5. Тікаймо до дому!

П а р у б. 1. Та часу не гаймо!

Он очі чортячі горять...

П а р у б. 4. Тікаймо, тікаймо!..

Дядько. Так ноги стоять.

(Згинаються і йдуть. Прибіг Андрій).

А н д р і й. Оксано! гей! Оксаночко!

Нема її, нема!

А гов! Спитати нікого

А навкруги пільма.

Оксаночко! а може вже

Давно в Дніпрі вона...

Сидить смутна і журиться

На камені одна.

Ні, ні! зо мною будеш ти,

З тобою буду я.

Хоч раз тебе і кинув я,

Голубонько моя.
О, земле, о, мати,
Прости і прощай—
На віки до суду!
Оксано, стривай! (*Кидається з берега*).
(*З під води чути відгомони козацького бенкету... Гудуть бубни, співають кобзи...*)

24 --26 11.
III

ТРАГЕДІЯ СЕРЦЯ.

Чоловік.

Дівчина.

Жінка.

Хлопчик.

Весна. Ніч. Сад. Дерева в цвіту.

Дівчина. Заснуло все і під серпанком ночі
снує свої рожеві сні.
Як тихо на душі!
Вітри шалені пролетіли і спать лягли
Дріма й душа. Над нею мрії,
Бог зна відкіль вернувшись,
легкими крилами бренять
і тишу навівають.

Чоловік. А я горю. Думки мої заснути не лягають.
Як іскри носяться вони,
з-над хмар в безодні падають і гаснуть.

Дівчина. Мій любий, заспокойся.
З тобою я та ніч,
прозора і спокійна.

Чоловік. Так, ти... та ніч... Але крізь сю прозо-
[рість ночі
я бачу в далені моя дитина тихо спить,
і мати стомлено схилилася над ліжком.

Дівчина. Іди... іди...

Чоловік. Ні, ні, облиш! облиш! Я цілий день
[ходив,
і мучився і думав і радів,
що ось — погасне день,

поволі ніч злетить на землю,
залле все морем смарагдовим,
розсипе скрізь
таємні шелести і шуми,
напоє все отрутою своєю,
натягне струни на серцях
і злегка їх торкне рукою, —
і задзвенять серця і полетять за звуками думки
кудись в далеке, невідоме...
Новим життям наповниться істота,
нова душа засвітить свій вогонь.
Дівчина. Коли-б... коли-б родитись знову,
новою стежкою назустріч радості піти...
Чоловік. Дивно! Здається ось одна хвилина
пройде,
і я візьму тебе на крила
і понесусь одірваний, розєднаний з ми-
нулим...
І тільки дай мені зібрати всі думки,
усі гадюки подушити...
Їх мертвих тисячі лежать, але боюсь,
що десь під камінем одна завмерла і не
диша.
А крок ступлю — і вискочить вона
і впеться в мозок, в серце.
(Дивиться в бік). Я бачу, тінь якась
пройшла неначе.
вся в білому, як в савані...

Дівчина. То вітер гілку похитнув
і промінь місяця пробіг по стежці.
Чоловік. Ах, голова... болить...
Дівчина. Окації розквітли.
Чоловік. Окації розквітли!! душа моя цвіте!..
Розквітла вдруге в осени... Любов!
Що єсть любов в житті людини!
Весна, весна
Дівчина. І ти цвітеш, цвітеш новим, незнаним
[цвітом...
Чоловік. Цвіту, але мій цвіт недовгий...
Морози бють його і сонце палить,
і не розцвівши, вяне він.
Дівчина. Ні, ні! Зів'яти він не може!
Хіба не мусить він сто крат цвісти
[і жити,
коли старі квітки вже барви втратили
[на віки,
коли стоять і ждуть вони не ранку вже,
[а ночі
щоб одірватися і вмерти.
Їм ранок вже нічого не говоре,
а вечір їм нашіптує слова жалю та
[смерти.
А знаючи, що раз живеш,
що чорна ніч іде
і наближається до тебе,
хіба не розібеш кайданів,
не вирвешся з тюрми,

щоб раз,
хоча єдиний раз угледіти останній за-
[хіл сонця.

Чоловік. Назад потоки не вертають...
а я летів як той потік,
не дивлячись на каміні, на кручі.

Дівчина. І залетів в пустиню...

Чоловік. Хоча б в пустиню, —
Немає вороття:
Занудиться пустиня по потоку
і потік...

Дівчина. Так страшно... я не знаю... не можу
[зрозуміти,
чому трагедія, як фатум, неминуча...
Ти сам утворюєш її,
але на віщо?

Чоловік. Кайдани не рвуться.

Дівчина. Тебе спиняє шлюб, мораль?!.
Ах, що мораль,
коли вона насилує твоє сумління?

Чоловік. Моє минуле.

Дівчина. Все забувається в житті,
і часто навіть у вісній
не можеш уявити
найближчих образів умерлих.

Чоловік. Але умерле часом
знову воскресає,
встає в усій своїй невиданій красі
і журно дивиться на тебе.

Тремтять його уста
і чуються слова докору:
„Забув... забув і зрадив“...
І я боюсь,
що думка вічно буде
літати над минулим,
тужить над ним,
як тужить чайка
над озером зеленим.

Дівчина. Ти не забув, ти любиш...

Чоловік. —

Дівчина. Скажи: її ти любиш?

Чоловік. Люблю... якоюсь тихою повагою — лю-
[бовю...

але ся ніч,
сі білі яблуні
і світло місяця, що радісно тремтить,
мене обпоюють
якимсь чаром шаленим.
З рамен моїх неначе крила виростають
і мають, прагнучи просторів,
нових країн, нових падінь і льотів.
Чужа душа,
когось незнаного,
мою вбиває душу
і на палаючих руїнах
співа пісні в трояндах і крові.
І в мені,
у всій моїй істоті

одно бажання щастя,
великого, безмежного, ясного,
щоб після його
уже не оставалось сили жити
і ні на що було.

Дівчина. Мені здається теж —
коли б ми розкувались
і вільно кинулись в блискуче море щастя,
життя було-б уже не треба.

Чоловік. Смерти?

Дівчина. О, ні! Нірвани, відпочинку,
переживань минулого.

Чоловік. Так, правда, так... ну, далі, далі говори.

Дівчина. Хотілось би мені лежать,
в якомусь забутті,
а сон чи шелест трав зелених
нехай би все шумів
недавно казку пережиту.
Хотіла-б я лежать
в якомусь забутті,
а дотик кучерів твоїх,
чи крила вітру весняного
нехай би гладили мене,
мої уста і очі.
Твоя рука в моїй руці...
І спати-б вічно так,
і вже-б прокинутись
ніколи не хотіти.

Чоловік. Не треба прокидатись!

Бог зна, які б нові
одкрились обрії перед очима,
Бог зна куди
не простяглись би руки.
Все мент, все мент,— не треба нам життя,
коли ми кожную краплю крові
вже через край ним напоїли.
Ах, щастя для душі
таке ж важке, як горе:
квітки в вінках щасливі розцвітають
і хилять голови свої і умирають.

Дівчина. Вінки, що грають барвами всіма,
що барви всі землі і неба відбивають,
важкі занадто.

Чоловік. А ще страшніш дивитись,
як облітають пелюстки і вянуть,
а се, боюсь я, неминуче.

Дівчина. Я теж боюсь...
життя боюся...

Чоловік. Не маємо ми права довше жити...
...І кров її душі
в моїх очах би стала
і світ увесь мені б здавався червоним.
І я не бачив би тебе,
улюблену мою, за кровю.

Дівчина. Ти бачив би її?

Чоловік. Я бачив би її.

Дівчина. Ах, що робити, що робити...
Зректись тебе? — ні защо!

Ні за що в світі не зречусь!
Я не віддам тебе живою.
Щось світове кричить в моїй душі,
щось світове велить стояти біля тебе...

Чоловік. Чому квітки...
ростуть пишніше на могилах!..

Дівчина. Я їй скажу,
Піду і все їй розкажу, що знаю,
Не потаю ні думоньки,
Ні руху жодного в собі.
Я поведу її над прірву —
нехай вжахнеться.
Ах, я... я все б їй віддала —
ввесь світ...
Жила б в печері, землю їла..
Коли мене не зрозуміє,
я вирву серце з себе —
нехай повіре.

Чоловік. Так, так... ми вирвемо серця
і купим право.

Дівчина. Ми не розлучимось!..
Прокляв би нас той Бог великий,
що засвітив огні кохання,
що одного
послав на зустріч другому
для вічності, для твору.

Чоловік. Нехай він нас розсуде...

Дівчина. Він знає муки.

Чоловік. Нехай на наших муках радість розцвіте.

Дівчина. Ми вирвемо свої серця і віддамо їй:

„Голубко, вірь,
ми не могли!
Ти бачиш кров,
серця ти наші бачиш;
Вони проточені стражданням
і наскрізь пройняті ножем.
Ми віддаєм усе, що маєм
і своє беремо
ціною крови.

Чоловік. Ціною крови, ціною крови...

Дівчина. Ціною крови, любий мій.

Чоловік. Життя не треба нам.

Дівчина. Ми не змогли б і жити.

Чоловік. Ті дві лілеї,
що он біліють нерухомо,
ховають в келихах своїх
таємні роси забуття.
Ми прийдемо сюди
і випемо росу.

Дівчина. Ми вернемось сюди
і випемо росу і заснем.
І знову сон життя
нам тихо буде снитись.

Чоловік. І стане вічністю та мить,
яку ми в льоті спинем.
Скоріше-ж мила!
Я бачу крізь гілля —
розчинене вікно у неї;

з своїх грудей ми вирвемо серця
і понесем їх на руках
як дві троянди.
І їй про нас
розкаже наша кров.

(Взявшись за руки, швидко ідуть).
(На сцені тиша. Згодом — молода жінка, вся в чорному, і хлопчик).

Хлопчик. Ти так пізно вивела мене сьогодні,
як ніколи.

Я заросив свої нові черевички.

Жінка. Пізно... але сьогодні я чомусь боюсь
[одна ходити.

Ся ніч весняна
на мене дихіє замовим холодом
і мороком могили.
Земля немов лягла в труну,
а сі дерева стоять над нею в саванах
і плачуть білими слізми.
Сі дві лілеї
неначе виліплені з гіпсу,
і я боюсь до їх торкнутись:
від дотика мого вони, здається, тріснуть.

Хлопчик. Ну, що ти кажеш, мамо,
се справжні квіти!

Я навіть чую —

як дихають вони і видихають пахощі.

Жінка. О, ні, моя дитино,

то так тобі здається —
вони як мармор мертві.

Хлопчик. Не віриш ти — дивись (*зриває одну*
ну, бачиш — справжня! [*квітку*).
Жива, пахуча.

Жінка. (*Зриває другу квітку і перехилює її*).
Вона украй наповнена росю...
Боюсь, що ся лілея
не доживе до ранку і зів'яне.

Хлопчик. Зів'яне?

Жінка. Все вяне, сину мій,
щоб дати другому над нею розцвісти.
(*Павза*).

Ти бачив батька сьогодні ввечері?
Мені здалось —
душа його покинула,
і він блукає мертвий.
Дивився він на мене
так здалека, як із могили.
Для його ми були чужими...

Хлопчик. Мені казали, мамо,
що мертві знову воскресають.

Жінка. Я чула теж,
але давно уже сьому не вірю...
І через те... і через те
серце моє замирає,
коли іде він з дому.
Мені здається —
він піде і не вернеться...

Мені здається —
що принесуть його у хату люде
і мертвого на стіл положать;
і другий хтось
над трупом схилиться
і одіпхне мене.
Ходім! я чую —
неначе щось забилося, застогнало
і одірвалося од мого серця.
Я чую десь хрипіння і аґонію.

Хлопчик. Не бійся, мамо!

То розпускаються нові квітки.

Жінка. Біжим відсіль!

Тут віє смертю, о, дитино!..

(Обнявшись, зникають)

(На сцену виходять Чоловік і Дівчина).

Чоловік. Благословляю Бога і життя і всю красу,
що пройняла мій дух і всю мою істоту!

Дівчина. Благословляю Бога і життя і сію хвилину
(Падають в обійми).

Чоловік. Моя!

Дівчина. Мій!

Чоловік. Улюблена!

Дівчина. Улюблений!..

Чоловік. Моя єдина.

Дівчина. Мій перший.

Чоловік. Перш... Досить! Хвилини наближаються.
Пора забутись,
на вік заснути в забутті:

бренить останнє слово казки.

Дівчина. Ві сні її почуєм знову спочатку.

Чоловік. Так, так почуємо,

моя утіхо,

а зараз випємо росу

і заснем радісно,

обнявши щастя, як дитину?.

...Дитину...

я сказав „дитину“?..

Дівчина. Ти згадав дитину...

Чоловік. Ні, ні. Ще раз останній! *(Цілує)*.

О, швидче до лілей!

(Кидається туди, де цвіли квітки).

Лілеї зірвані!!?

Дівчина. Лілей... нема?!

Чоловік. Хто тут ходив?

Хто смів зірвать лілеї?

Хто міг зірвать лілеї наші?

Хто ціле пекло кинув в груди?

Хто душу пронизав стрілою каяття?

Дівчина. Каяття?! о, Боже...

Чоловік. Я жити більш не можу!

Я не хочу...

Я божеволію!..

Дівчина. Горе, горе...

Чоловік. Будь проклято життя!

Геть, геть! прокляття!

Іди, біжи відсіль!

Проси людей тебе убити...

Чого ж стоїш докором?

Чого стоїш ти?

Я вічність мук переживаю в сю хвилину!..

Дівчина. Горе, горе...

Чоловік. Біжи, нехай убють тебе,
а я знайду собі могилу.

Дівчина. Горе, горе...

(Завіса опускається).

З ЛІРИКИ.

В СТЕПУ

Розцвіли дзвіночки квіти,
Ніжні дзвони із блакити!
Сонце море сонця лє...
Хтось у дзвони тихо бє...

Хтось у дзвони тихо дзвоне,
Бог, чи коник степовий, —
Я не знаю: в травах тоне
Той дзвонарик світовий.
Я молюся небесам.

Віра в мене дужча криці, —
Степ — один суцільний храм!
Скрізь церкви, церкви, дзвіниці,
Співи, дзвони, фіміам.

Я молюсь. Душа моя
Скрізь в повітрі розлилася...
Степом, небом пройнялася
Світ в мені і в світі я.

Стань, дівчино, стань!
Стань, дівчино, маків цвіте,
Дам тобі я кращі в світі
Не каміння — самоцвіти
І коралі подарю,
Тільки... злегка... поцілую,
Пожартую, помилую...
Глянь же, хоча глянь! .

Обернулась враз.
Відра скинула на плечі
І сміється і щебече:
„Ти говориш не до речі;
Хто ти — як я можу знати:

Чий ти єсть і відкіля ти...

А як мати вийде з хати,
Та угледе нас?

І пішла собі...
І іде, не йде — літає,
На бік відрами хитає,
В хвилях-травах поринає;
А у мене в серці муки,
Вються муки, мов гадюки.
Наложу з розпуки руки —
Буде гріх тобі!

З ЯСАМАНІ.

Квітнуть, дихають троянди,
Дивні без кінця...
Ти ж смутна, у тебе сльози
І тремтиш ти вся.

О, не бійся: ти миліша,
Ти ніжніша їх...
І скажи, — тобі я кину
Всі квітки до ніг.

Гори сплять, повиті млою.
Спить давно уся земля, —
Тільки з мукою страшною
Не засну до ранку я.

В сяйві місячнім блукають
Голубі отари хмар...
То пасуться, то лягають,
То спускаються у яр.

Не засну я... мучать думи;
Не горів я і погас,
А народ мовчить в задумі
І чека в останій раз.

Море бє в ґраніти темні,

Чорний демон бе крилом,
І сичить слова таємні,
І сміється над рабом...

Не засну я... Гнів голодний
Пє і сушить кров в мені,
І несеться шум народний,
І пів неба у вогні!

Справді... Небо в злоті грає,
Хтось вінок із хмари ве...
Не засну я... сил немає, —
Ранок радісний встає!

Крим.

Нічого не скажеш — і я не скажу,
І мрію крилату, як пташку, звяжу,
Зустрінусь, — не стану,
Осліпну — не гляну,
Пройду без усмішки,
Пройду без зітхання, —
В очах ні докору,
Ні мук, ні кохання...
І можеш ти вірити звукам-словам?!
Дай руку—ходім в мою душу, в мій храм:
На чистім престолі із сліз і із крові
Курить моє серце, палає в любови,
І ти, наче янгол, схилилась над ним,
На всесвіт — над серцем одним.
Зустрінусь, — не стану,
Пройди і не гляну.
В душі моїй храм, —
Що дня тебе вглежу я там!

ТВОЇ ОЧІ.

Так дивиться сарна в дрімучому лісі,
Неначе почувши десь шелест в кущах...
Весною фіалки в гаях розцвітають
З таким дивуванням в очах.

Так слухають пісню, що ллється на селах
Русалки у місячну ніч...
Так вухом земля припадає до ночі,
Як зорі говорять ясніш.

Так дивиться чудно душа моя бідна
В таємную душу твою,
І щось мені каже, щось хоче сказати,
А я її слів не вловлю.

Той, кого розлюбить мила,
Вяне, сохне від журби,
Опуска широкі крила
І вміра для боротьби.

Я не був любимий нею,
Я конаю і мовчу.
І з піснями пад землею
Все кудись лечу й лечу.

Іду, отруєний, прибитий,
Іду, несу пекельний біль,
І голос мій несамопитий
Луна і гасне серед піль.

Могили скрізь, хрести похилі...
А може се мара одна?!
Хрести — то люде... любі, милі,
Могили — рідна сторона?

Так... люде... так... піду, заграю,
І їм серця розворушу,
Я їхні муки розгойдаю
І власну муку задушу.

І от я, змучений без міри,
По двох останніх струнах бю, —

І капа кров з моєї ліри,
І ловлять звуки кров мою.

Дивлюсь — з могил мерці виходять,
Сідають, слухають гуртом,
І дико всі очами водять,
І кожний з глиняним хрестом.

Я кличу, плачу, проклинаю, —
Вони-ж.. як камені, вони!
І ось я ліру піднімаю,
Рву перв останньої струни!

І ледві звуки обірвались,
Вклонились чемно кістяки
І тихо в труни поховались,
І... кинув хтось мені квітки...

Вийди, змучена людьми
І одурена думками,
Снами, мріями, казками —
В лісі будем тільки ми.

В лісі дзвонять солові,
Виливають щастя в звуки,
Виливають в звуки муки,
Світові, твої, мої.

Вийди! я нарву квіток
І встелю тобі дорогу,
Як улюбленій, — як богу,
Бо єдиний ти мій бог.

Вийди, в муках каяття
Я обмиюсь сліз дощами

І терновими кущами
Я ще раз пройду життя.

Стану я в своїй крові,
Наче голуб білий, стану,
І розкрию свою рану,
В рані — рани світові.

І коли б уста твої
Не скривилися в прокльони,
В мене в серці вдарять дзвони,
Заспівають солові.

З небом, з Богом я зіллюсь,
З сяйвом Вишнього, з тобою, —
Кожний нерв зроблю струною,
Сам я арфою зроблюсь.

Як блаженний, я піду
В гору кручами, ярами,
Буду ставить тобі храми,
Доки в небо не ввійду.

От і пройшло життя, і ясно все тепер я бачу,
Але мовчу, не вчу, не скаржусь і не плачу...
Немов якась таємна сила
Мої уста камінням придавила,
І хтось великий не велить
Про пережите говорити.

*

Косять коси
Луг голосе,
Косять, косять косарі;
А в моїй душі співають,
Срібло струн перебірають,
Грають, грають кобзарі.

В оксамитах,
В сріблі, в золоті
Виступають козаки. .
Косять коси,
Ноги босі
І диряві сорочки.

Підійшов я,
Привітався
І звертаюсь до юрби:

Ось ви в злиднях, босі й голі,
А чи прагнете ви долі,
Чи готові до боротьби?!

В оксамитах,
В сріблі, в злоті
Виступають козаки...
Косять коси,
Ноги босі
І диряві сорочки.

Хтось всміхнувся,
Обернувся
І промовив мені враз:
„Ми, паничу, луки косим --
І вже вас ласкаво просим:
Потурбуйтеся за нас.“

Косять коси,
Луг голосе
Гнуться низько косарі,
Гнуться низько...
Тане військо...
Замірають кобзарі...

Столітні велетні дуби
Бувало в бурю і негоду
Шумлять, дивуючи природу,
І ждуть з піснями боротьби.

Зламав їх вік... Ростуть малі...
І тільки вітер пронесеться,
Вже ліс і труситься, і гнеться,
І просить ласки на землі.

Так. Я спав... Зіма біліла
А тепер весною знов
В серці хвиля зашуміла,
Заспівала про любов.

Знову в душу світять очі,
Усміхаються уста,
І зелений сад шепоче
І уклонами віта.

Ні, не сила! Ледві сонце
Злотну пряжу допряде.
Я постукаю в віконце:
Вийди! твій. невірний жде!

Соловйова пісня ллється,
Розливається в низах,
Соловей лящить, сміється...
Наче... тоне у сльозах.

Квітнуть яблуні і груші,
В світлі місячнім тремтять...
Наче... мертвих скорбні душі
В білих саванах стоять.

Вся земля миліша раю...
Шум, пісні і щастя скрізь!
Я дивлюся, я ридаю,
Я не бачу із-за сліз.

Мусить бути! — скажи — і стане,
Захотіти — досягти!
Духа в льоті до мети
Не затримають кайдани.

Підеш ти — і ляжуть гори,
І розстелються яри,
І тебе самі вітри
Понесуть в ясні простори.

Ти самотний? завжди? всюди?
Вище, вгору прапор свій!
У пустелі життєвій
Без мети блукають люде.

Вдарь не в дзвін, а в серце дуже,
Зважся жить, або не жить, —

І каміння закричить
І запалються байдужі.

Встань, піди — і ляжуть гори,
І розстелються яри,
І тебе самі вітри
Понесуть в ясні простори.

Огонь, що мовчки в попелі дрімав,
Ожив і знявся,
Блиснув, засяв і засміявся,
І віковічну ніч злякав.

Святий огонь! свята земля!
Свята руїна!
І ми упали на коліна
І кров смоктала з нас змія.

І в муках ми спалили гріх
І легко встали,
І моря сліз не помічали,
І раи окровлених своїх.

І шепотіли в нас уста:
Простіть навіки,

Простіть нас, страдники великі,
Прости нас, земляно, свята.

І крикнув враз огонь до нас:
„Немає сил!
Хоч трупів киньте із могил,
Щоб я в безсиллі не погас!“

І зрозуміли ми натеж...
І довго ждали,
І по землі могил шукали
І чийсь надібали кістяк.

Огонь... погас!..

Хто зберіг любов до краю
І не зрікся роду,
Той імям не вмере ніколи
В спогадах народу.

Хто поїв, як струмень, край свій
І не згинув в морі,
Ой, не раз того згадають
Влітку квіти — зорі.

Хто угледів в час безчасся
Сонце кріз тумани,
Той для люду рідним батьком
І пророком стане.

Хто зберіг любов до краю
І не зрікся роду,
Тільки той віддав всю душу,
Все, що зміг, народу.

Пожовклий лист в вікно моє влетів,
Немов про щось він мав сказати,
Немов один вмірати не хотів
І труп— між трупами лежати.

Влетів, упав і більше не жиє....
Ах, і раніш він знав, що жить не бує...л
Чому ж летів сюди в вікно моє
І впав мені на теплі груди?!..

*

Раз в майову нічку,
В темну ніч весни
Ми ішли ловити
Невловимі сні.

Ми ішли, прикриті
Крилами пільми,—
Вперше щастя красти
Зважилися ми.

У кущах бузових
Згинула тропа,—
Спала баба—доля
П'яна і сліпа.

Спала баба—доля,
Люта, навісна,

А в руках у неї
Папороть ясна.

А під боком в неї
Лаври і вінки,
Перли, діаманти,
Золота мішки.

Спить не ворухнеться
Баба на траві.
Все її лахміття
У моїй крові.

— Тихше! говорю я,
Не збуди її...
Як необережно
Дзвонять солові!

Як необережно
Воркотять струмки...
Але наше злото,
Лаври і вінки!

О, моя голубко,
Глянь: навколо—лад!
Казкою здається
Сей вишневий сад.

Як же випадково
В темну ніч весни

Нам влетіли в руки
Полохливі сни!“

І, як двоє скрипок,
Заспівали враз
Наші поцілунки
У весняний час.

Заспівали звуки!
Піснею знялись!
Золото і лаври,
На-що ви здались?!

І здрігнулась баба...
Глянула на нас, —
Все згребла, схопила
І побігла враз.

Гнались ми-за нею
Й досі женемось...
Слід її жорстоко
Замітає хтось.

— — —

НАД МОРЕМ.

Котяться хвилі і грають,
Сиплють на берег піски,
Ледві пісні проспівають,
Чуєш — шепочуть казки.

Ранок і день пролетіли,
Ось уже й ніч настає,
Я ж усе марю, що хвилі
Викинуть щастя моє.

Крим.

*

Постій—не йди! На—що питати
Чи можу стати я твоїм...
Синіє ніч, і ночі шати
Горять в розводі золотім.

Постій: душа моя розквітла,
Як пташка, крилами тремтить,
А ніч пливе на хвилях світла
І день на зустріч їй летить.

Постій! Наплюся,—надивлюся...
Навіщо згадувать когось...
Сьогодні я тобі молюся,
А завтра ще не зайнялось!

Ніжніша від ночі, миліша від ранку,
Струнка і хороша і вічно смутна,
Вся в білім убранні, вся в білім серпанку,
Як в п'рях лебідка... Лебідка—вона!

І згадую казку—легенду про неї...
Раз висохло озеро срібне до дна
І біла лебідка, біліша лілеї
Прокинулась нагло від довгого сна.

І глянула вколо. Сіріє каміння,
Вмірають безсило стрункі комиші,—
І вирвалось дике, сграшне голосіння
З лебідки лілеї, з лілеї—душі.

І кажуть, що бідна лебідка блукає
І озера в полі що-ночі шука,

Як арфа, зачіплена вітром, зітхає,
Як біла снохода, сновія блука...

...О, бідна лебідка! Ти глянула в очі,
Ти глянула в тихі озера мої,
А в мене душа, як в негоду тріпоче,—
На вік скаламучені води її!

*

Се не життя!—Якесь горіння і згорання...
Душа і мозок у огні.
Летять думки кріз ліс страждання,
Летять на дикому коні
Крізь ліс в пустиню умірання.
Хотів би крикнути – мовчать ліси таємні,
Сміється здалеку луна...
О, де ви спільники нікчемні?!
Невже тепер в сі ночі темні,
Мене ніхто з вас не пізна?
Оглух увесь божий світ. І ось мені здається,
Що вже мій труп давно в труні,
А думка ще потоком ллється,
А думка ще орлом несеться
Кріз ліс в пустиню на коні.

*

*

Пливуть літа, коли-б літа,—віки минають.
А храм, прекрасний храм в думках,
До мене йдуть, мене втішають
Брати з цеглиною в руках.

І раді так отій малій цеглині...
Як діти тішаться малі...
А люд блукає по пустині,
І Бог далеко від землі.

Порвати б сітку мук дрібних,
Втекти б від галасу людського,
Втекти б до моря голубого,
До скель задумливо-німих.

Звалити б хрест хоча на час,
На час короткий вільним стати
І там любити і страждати
За всіх близьких—далеких вас.

Але кайдани на мені:
Життя і грізне, і суворе
Вартує, застує простори
І гріє руки на огні.

*

*

Садок. Пани. Московська мова...
Веселі жарти, крики, сміх...
Майовий день. Квітки і трави.
Весна навколо і у всіх.

І нагло пісня України,
Смутні слова Старовини
За панським садом затужили,
Як туже вітер в-осени.

То може наймичка—селянка,
Крізь тин набачившись панів,
Пішла і пісню заспівала
І душу втілила у спів.

І був то плач; благання, крики,
Немов хтось бігав, бився, звав

І тяжко плакав над труною
І руки в розпачу ламав.

Немов зруйнованого краю
З труни скорботний дух устав
І від розпуки і безсилля,
Закривши очі, заривав.

І довго наймичка тужила...
Та заспівали щось пани,
І їхня пісня заглушила
Кривавий плач Старовини.

Про схід сонця, про схід сонця я вже одспівав,
Може струни, мабуть струни граючи порвав...
Я не знаю, я не знаю,—люде—люде злі,
Я ж конаю, умираю на сирій землі.

Але захід, сонця захід у душі моїй
Весь в вінку, в вінку крівавім мрій моїх, надій...
Я присплю, заколихаю всі мої жалі
І в останнє проспівую пісню на землі.

Я б хотів, щоб тую пісню із моїх глибин
Пильно б слухав вухом серця тільки Бог один,
Та моя голубка ніжна, що я взяв і ніс
Через гори, через море у терновий ліс.

* *

*

Скрізь туга, скрізь туга, загальна, єдина
На що не поглянеш—сумує усе:
І звір, і людина, і птах і рослина...
Все камінь загальному суму несе.

Та дарма, що тужать живії створіння
І прагнуть спочити у снах забуття,
А з чого ви в тузі, ви мертві каміня,
Ви, ті, що не знали ніколи життя?

—

В к н и з і:

	СТР.
Що-року	3
Весняна казка	47
Трагедія серця	85

З ЛІРИКИ:

В степу	103
Стань, дівчино	105
З Ясамані	107
Гори сплять	108
Нічого не скажеш	110
Твої очі	111
Той, кого розлюбить мила	112
Іду, отруєний	113
Вийди, змучена людьми	115
От і пройшло життя	117
Косять коси	118
Столітні велетні дуби.	120
Так. Я спав	121
Соловйова пісня ллється	122
Мусить бути!	123
Огонь, що мовчки в попелі дрімав	125

	СТР.
Хто зберіг любов до краю	127
Пожовклий лист упав	128
Раз в майову нічку	129
Над морем	132
Постій — не йди	133
Лебідка	134
Се не життя	136
Пливуть літа	137
Порвати б сітку мук	138
Садок. Пани	139
Про схід сонця	141
Скрізь туга	142

A 571480-3